

**МОТИВИ ТА ОБРАЗИ ТВОРІВ ЯКОВА ЩОГОЛЕВА:
ПРОЯВЛЕННЯ ТРАДИЦІЇ**

У статті розглянуті традиційні мотиви та образи творчості Якова Щоголева. Особлива увага зосереджується на дослідженні барокових мотивів у текстах автора, простежуються впливи на письменника фольклору та Харківської школи романтиків. Виокремлено образи козака, бандуриста, Запорозької Січі, гетьманів, а також образ Семена Климівського як такі, що безпосередньо пов'язані з історією барокової доби. Творчість Щоголева підтверджує тяглість традиції в історії української літератури.

Ключові слова: традиційні мотиви, образи, романтизм, бароко.

Olha Novyk. Traditional motifs and characters in Yakiv Schoholev's texts: Manifestations of tradition

The paper explores the traditional motifs and characters typical of Yakiv Schoholev's oeuvre. Special attention is paid to the baroque motifs introduced by the writer, and to the influences exerted by folklore and Kharkiv romantic school. In particular, the author points out the characters of Cossack, bandura player, Zaporozhskaya Sech, hetmans as well as the figure of Semen Klymovsky, stressing their relation to the history of the Baroque Age. This relation, in its turn, allows to locate Yakiv Schoholev's works within the enduring tradition of Ukrainian baroque writing.

Key words: traditional motif, character, Romanticism, baroque.

Постать Якова Щоголева показова для українського письменства XIX століття – епохи, коли автори у своїх творах часто поєднували минуле і сучасне. Цього митця вважають одним із представників українського романтизму другої половини XIX ст., час від часу зростає інтерес до його текстів. М. Сумцов упорядкував збірку творів письменника, яку було перевидано репринтним виданням [див.: 14]. Його творчість не оминув увагою й М. Зеров у праці з красномовною назвою “Непривітаний співець” (Я. Щоголів) [4, 292–321], А. Каспрук та А. Погрібний створили нариси життя і творчості письменника [див.: 5; 9]. О. Білецький у праці “До розуміння творчості Я. Щоголева” не тільки аналізує праці про Я. Щоголева, а й окреслює основні напрямки подальшого дослідження текстів поета [див.: 1]. Зокрема, учений зосереджує увагу на лексиці, мотивах і образах творів митця, оскільки саме це, на його думку, необхідно було б насамперед вивчити задля поглибленого прочитання його поезій. Існує ще низка літературознавчих досліджень, де розглядається творчість письменника. Незважаючи на такий масив праць, наразі назріла потреба нового прочитання текстів Я. Щоголева, їх інтерпретації в контексті української літературної традиції. Спробуймо виокремити традиційні мотиви та образи у творах, механізми засвоєння митцем традиції попередніх епох.

Характеризуючи доробок Я. Щоголева, М. Зеров пише про захоплення письменника старовиною, українською патріотикою, про його погляди на українську народність як на щось, роковане на вимирання. Пов'язує це дослідник із впливом харківського кола спілкування поета (А. Метлинський, М. Костомаров, М. Петренко). Я. Щоголів, на думку вченого, усім своїм життям, звичками й поглядами немов зумисне намагався зробити із себе живий пам'ятник на гробі давно минулої доби, а свою поезію “беріг він, немов якийсь запевідний шмат вікової цілини серед зораного, культивованого степу” [4, 299].

Поет змальовує образки минулого й сучасного йому життя, при цьому мотиви його творів здебільшого традиційні. М. Зеров вирізняє групу поезій у творчому спадку автора – ідилії, епічні мініатюри у світлих тонах, зауважуючи, що митець і в них трохи архаїк: “Він любить міцний нерозкладений побут патріархальних часів <...>. От старий батюшка, що ремствує на холод у церкві, на невеликі

доходи, на неприступність малих і законних, здавалося б примх, але тут же кається в своєму гріху; ткач з своїм заповітом робити вдень і вночі; пряха, що вдосвіта встає задля веретена й мички; старий пасічник, що доживає віку при бджолах, даруючи всі образи егоїстичним та невдячним дітям – от вона, вся “ширая старовина, в злиднях багата і в горі ясна” [4, 312].

М. Сумцов поміж творів Я. Щоголева виокремив групу “козакофільських” поезій, на які свого часу звертав увагу і М. Зеров, зазначаючи, що мотиви й образи цієї групи текстів, те, чим наповнені “козакофільські” твори, – “все похоронні, панахидні настрої, ущербна, похоронна романтика” [4, 309]. Видається закономірною поява таких мотивів, якщо простежити вплив на творчість письменника харківської школи романтиків і їх розуміння патріотизму. Надто, звернувшись до цитати самого ж М. Зерова: “Це “теченіє скончахъ, віру соблюдохъ” виглядає тим зворушливіше, що патріотизм Щоголева не був докладно розробленою, розвиненою системою. Його патріотизм настроєвий, елегійний; це прив’язаність консерватора і патріархального гетьманця до смачної, не похапливої і незіпсутої старовини, суто естетична захоханість в колорит минулої пори. Щоголів і тут залишається спадкоємцем ранніх романтиків українських. Паралелей можна набрати досить і з Амвр. Метлинського, і навіть з Костомарова” [4, 305].

М. Сумцов зауважує, що вставна пісня про пугача з твору “Золота бандура” Я. Щоголева, можливо, узята зі збірника Закревського: “Коли Щоголів узяв пісню у Закревського, то віднісся до неї самостійно. Він в увазі помітив: “народная пѣсня”, а Закревський навпаки в 1861 р. висловив, що ця пісня не є народня, а вважаючи на розмір і форму, складена якімсь то грамотієм з запорожцем, що після турецької війни 1774 р., нудився миром” Може початку ця пісня була штучна, але з протягом часу вона зробилась народною, пристосованою до недолі чумака” [14, 87].

У творі “Барвінкова стінка” письменник подає легенду про те, чому загинула Січ, показуючи, що козацтво свого часу щирою молитвою просило і здобувало Божої милості. “Стоять, було, грізні колись, запорожці. / Тепера немічні й старі; / Огністі їх очі потуплені в землю, / А тепла молитва вгорі. / І тая молитва від щирого серця / До Божої милости йшла, / Щоб міццю кипіло старе Запорожжа / І славою Січа жила; / Щоб гнулись ниви під жнивом багатим, / Щоб землю ломили снопи; / Густі табуни й незліченні отари / Топтали силенні степи” [14, 69]. Протиставлення того, що було, і того, що є, бачимо в багатьох текстах Я. Щоголева і, як правило, у зображенні минулої слави змальовується козацтво, а нащадки-гречкосії виступають носіями сучасного авторіві животіння. М. Зеров порівнює поезію Я. Щоголева “Бабусина казка” з твором А. Майкова “Бабушка и внучек”, наголошуючи на тому, що в “Бабусиній казці” “виділено не тільки різницю віку в оповідачі і в слухача, але й підкреслено різницю двох поколінь, двох світоглядів” [4, 308]. Бабуся, що розповідає історію свого кохання до козака як прекрасну казку, не знаходить розуміння в онуки, і пояснює це так: “Геть, ти, дитино, не тямши нічого! / Вам гречкосії до смаку; а в його / Серденьку кров запорожця кипіла, – / Тим же без міри його я любила!” [14, 69].

У поезії “В степу” як марево постають козаки, що мужньо б’ються з ордою: “Ось вони настигли, / Ось вони зчепились, / Шаблі забряжчали, / списи поломились...” [14, 107]. Візія нені-України в текстах автора переплітається з образом Січі. Символічно, що поезія “В степу” була присвячена і подарована Дмитрові Яворницькому, який читав публічні лекції про Запорожжя в Харкові в квітні 1884 р.

М. Сумцов зауважує, що Січ і запорожці були головними мотивами поета, що “зв’язано з одного боку з впливом харківського українського гуртка 40 років, з Костомаровим на чолі, а з другого, пізніш, з впливом Еварницького, науковими працями котрого Щоголів був дуже зацікавлений” [14, 127]. У вірші “Січа” є

образ матері-Січі. Лексика перенасичена архаїзмами. Уславлення минулого Січі, яка “Віру в Бога боронила, / Берегла батьків завіт...” [14, 140], поєднано з гіркими міркуваннями про безславне теперішнє: “І тепер проміж руїн / Ти не вздриш ні товариства, / Ні клейнодів, ні старшин!” [14, 140]. Понад те, у поезії “Остання Січа” вказуються нащадки козацтва: “Онде швандають по хатах / Гречкосії, хлібороби, – / Володільники убогі / Запорозької худоби” [14, 141]. У поезії “Нерозумна мати” образ Січі персоніфікується як образ нерозумної матері, що “й сама пропала, й дітей згубила!”. Козаки-небоги змушені, як сироти, розсипатися по світу: “Нас Дніпро розносив; нас степи вкривали; / Нас луки од спеки і людей ховали” [14, 138]. “Хортиця” також містить низку персоніфікованих образів: Дніпро, Хортиця, воля, слава, Січ. “Стугонить Дніпро з порогів, / Лине до Хортиці; / Каже: “Байдо! де ж твій город / Стяг і гаківниці? / Де та Січа, що як море, / Силою кипіла; / Тая воля, що в роздоллі / Пеклом клекотіла?” [14, 139]; “На козачим вжитку німці / Хат набудували”; “Воля, ретязом повита. / В плавнях спочиває; / Слава, кров’ю перелита, / По світу летає” [14, 139].

Загалом про козацькі переспіви Щоголева, що занадто спізнались, М. Сумцов писав так: “Для кінця XVII в. вони були б сучасними, для 40 років – найкращими, але в 70 – 80 роках виглядали вже перестарілими” [14, 127]. Погляди письменника, висловлені у віршах про Січ, учений вважав продовженням козакофільської течії (до неї М. Сумцов зараховував Харківську школу романтиків, Тараса Шевченка, Тимка Падуру). М. Сумцов указував і на хибність погляду Щоголева, що перехід Січі на хліборобство був початком її загибелі. Проте зневажливе ставлення до гречкосіїв не було чимось новим в українській літературі, а було радше даниною традиції. У козацьких літописах роди козаків і гречкосіїв беруть початок від різних синів Ноя – відповідно Яфета й Хама. Цілком умотивована такою обставиною поведінка козака у творі Я. Щоголева “Воля”. Козак спочатку вагався, що ж вибрати: сім’ю чи війну, але серце його все ж схилилося до останнього: “Аж як глянув: під віконцем / Гра його коняка... / Батька, матір, жінку, діток – / Все забув вояка” [14, 132]. Образ коня як уособлення козацької вольниці бачимо в багатьох поезіях Я. Щоголева. Наприклад, у вірші “Огирь” змальовано скакуна, стрімкий біг якого нагадує уривок з поеми Д.Г. Байрона “Мазепа”. Хоча М. Сумцов стверджує, що у Щоголева єдина перекладна поезія – “Вечірній дзвін”, усе ж можливі опосередковані впливи на твір “Огирь” через переклади українських або російських поетів.

Ще один образ свободи – образ орла, що постає в багатьох поезіях Я. Щоголева. Зокрема, у поезії “Орлячий сон” змальовано орла, який очікує на бенкет “з татарських страв”, “жде він – ворог побіжить” [14, 142; 14, 143]. Видіння, сон орла – політ над степами Дикого Поля, де шукає орел славних битв, і не знаходить, – унаочнює діалог орла із буйним вітром: “Не побачиш, орле брате, / Що ти бачити ізвик: / Поле славою багате, / Втихомирилось навів” [14, 143]. В іншому тексті автор порівнює бій з бенкетом, загибель ворогів постає як “бенкет для орлів” [14, 131].

У творі “Опізнівся” є образ розгніваного Дніпра, який сердиться, що “пропало Запорозжя”: “А Дніпро реве – гуркоче, / Говорить мені не хоче, / І сердитий в скелі б’ється, / З скель до моря подається...” [14, 144]. Образ материнки рідко з’являється в авторських текстах, здебільшого бачимо його у фольклорних творах. У поезії ж Щоголева материнка також сумує, бо загинула Січ: “З моря вітер повіває. / Материнку колихає; / Материнка важко плаче, / Опізнівся ти козаче!” [14, 144]. Прикметно, що навіть мотив пошуку щастя-долі у вірші “Щастя” пов’язаний зі степом, вітром і волею, яка “кудись поділась – / Мабуть, з вітром закрутилась” [14, 144]. Кохання юнак не знаходить, бо бідний, а в чужині знайшлася тільки смерть.

Кобзар як персонаж, що пов'язує різні епохи, зустрічається у творах більшості українських романтиків. У Я. Щоголева теж є образ кобзаря, проте в цього письменника він постає вже тільки слабким відгомном старої слави, "останнім могіканом", як зазначив М. Зеров: "Зустрічаючись з кобзарем, співцем-епігоном, що забув увесь старокозацький репертуар, Щоголів так запрошує цього "останнього з могікан": Грай що хоч, бо й те ізгине, / Гей ізгине, як туман... Звідси впливає і романтична тематика Щоголева, його ущербні мотиви, настрої умирання й згасання" [4, 307]. В іншому тексті – "Запорожський марш" – бачимо образ, що несе сподівання на кращі часи: "Лірник візьме кобзу в руки, / Вдаре пісню по ладам, / Щоб згадали пізні внуки, / Як жилося їх дідам!" [14, 131]. М. Зеров уважав, що повного художнього злиття з народним повір'ям у Щоголева-поета немає, і тому він раз у раз вкладає свої фантастичні та історичні оповідання до уст третій особі [4, 310]. Можливо, уведення персонажа-оповідача в тексти з утворенням рамки творів, здійснено автором для достовірнішого відтворення народного колориту, а не для того, щоби ховатися "під маскою етнографа-краєзнавця", як про це писав М. Зеров [4, 311]. Згадаймо принагідно твори О. Стороженка, який дуже часто розширював хронологію своїх художніх текстів, уводячи яскраві образи оповідачів, і використовував оповідь як елемент композиційного обрамлення.

Мотиви гріха та покари за нього унаочнюються у віршах Я. Щоголева образами, більше притаманними бароковій епосі. Коли йдеться про сиріт, народжених покритками, письменник засуджує таких матерів у вірші "Палати". При цьому автор як антитезу тим, хто кидає позашлюбних дітей, згадує тварин і птахів, що піклуються про своє потомство: "Сарна дітям дба одрину, / Нагодує їх сама, / І чокал свою дитину / Од себе не дасть дарма. / Беркут кубло в'є на скелі, / Як зачує дитинят, / І під крилами в оселі / Береже своїх птенят" [14, 234]. Поезію "Палати" М. Зеров характеризує в порівнянні з розкриттям проблеми покритки в текстах Тараса Шевченка: "Тема, що стільки навіяла Шевченкові зітхань і молитов, утворила стільки драматичних постатей та ідилічних пейзажів ("Галілейська" ідилія і мати Марія, хоча би!), – у Щоголева викликає тільки риторичний осуд з затиснено-побожних уст. "Візантійський Саваоф" тут панує твердо: ми в його сфері впливів" [4, 304]. Я. Щоголев, вочевидь, перебуває під впливом християнської традиції, що потверджується низкою його текстів, так чи так пов'язаних із християнством, зі старовиною, осудом новочасних "гріховних" нововведень. Три тексти з однойменною назвою "Колядка" написано в різній тональності. Колядку "З далекого сходу / Йшло троє царів..." написано живою гарною мовою, урочисто, на уславлення Різдва. Дві інших – "Рано ж тії півні / В ятці заспівали..." і "Місяць виходе, / Зірочок воде..." – з елементами жартів, подібні до текстів мандрівних дяків аналогічного жанру, наповнені традиційними образами. Є вірші, приурочені до інших християнських свят, – "Під Великдень", "Клечана Неділя" та інші, де змальовуються народні звичаї. Мотиви таких поезій пов'язані зі святами, часто християнське свято сполучається з різними містичними образами української демонології (наприклад, лоскотарки, які можуть з'являтися у зелені свята ("Клечана Неділя")).

Метафізичні вірші середини XVII ст. містили низку текстів, де зіставлення людини і природи унаочнює швидкоплинність і марність людського життя, наприклад, анонімні вірші про смерть: "...Человѣк во юности подобен ест крину, / его же увядает злачный образ выну. / Коса смертна, аки цвѣты, постѣкает / всякаго человѣка и в гроб вомѣтает. / Смерть, як уж, в том ся младом крыет вертоградѣ – / жій опасно, се ти гроб в сем предлежит садѣ"; "Человѣк яко трава; дніе его, яко цвѣты – / днесь цвѣтет, утро маєт постѣченный быти. / Коль кратко дніе наши нам возсиявуют, / понеже з цвѣтом полным нагле увядают" [11, 37]. М. Сумцов дорікає Я. Щоголеву за надмірне моралізаторство у віршах про природу, проте в контексті християнської доктрини письменника бачаться

природними подібні міркування-повчання: “Прийде щастя вам, так знайте, / Що за ним сховалось горе; / Прийде горе – не жахайтесь / Хай кипить воно як море, – / Ви ж ідіть все далі, далі, / Та глядіть пряму дорогу: / Сміло хрест беріть на плечі, / Душу й серце дайте Богу” [14, 90]. Послідовно християнська традиція в українській культурі переходить із епохи в епоху, і тому, вочевидь, виявлення такої філософської доктрини в українському романтичному письменстві закономірне.

На думку О. Лапко, у поезіях “Під Великдень” і “Суботи св. Дмитра” християнська ідея втілюється у відображенні вікової народно-релігійної традиції. Твір “Під Великдень” дослідниця називає довершеною побутовою замальовкою, що передає світлу атмосферу очікування величного християнського свята [6, 99–100], тут наявні атрибути, що створюють атмосферу великого свята: свячена паска, крашанки, радісна звістка “Христос воскрес!”. Стосовно поезії “Суботи св. Дмитра” О. Лапко зауважує, що в тексті майже немає побутових деталей, пов’язаних з обрядовістю, однак і тут ідеться про “той звичай, / з котрим ще прадіди жили / й нащадкам в рід передали”, – поминати померлих у суботу проти 26 вересня” [6, 99–100]. Для поета побутописання – не самоціль, такі тексти, вочевидь, наповнені філософським змістом і підпорядковані вираженню душевного настрою ліричного героя. Слушна думка О. Лапко про те, що поезії Якова Щоголева “Суботи св. Дмитра”, “Вродниця”, “Ангел смерті”, “Попіл”, “Покій”, “Три дороги” звучать своєрідним “memento mori”, адже в них розкривається уявлення про смерть як неминучий підсумок буття людини й відлунює Екклезіастове: “Все постане з пороху, і вернеться все знов до пороху...” (Еккл. 3; 20) [6, 101]. Зауважмо, що такий мотив лунає і в інших текстах як цього письменника, так і загалом українських романтиків.

Образ ченця-аскета з твору “Чернець” сприймається як данина традиції старожитнього письменства, оскільки текст наповнений мотивами, близькими до барокового світобачення. Земне життя, що часто постає в текстах барокових письменників як “юдоль плачу”, у творі подається як “долина смерті”, що протиставляється небесному царству, яке очікує на душі праведників. На таку особливість указує й О. Лапко [6, 103].

Випереджаючи появу низки мотивів у віршах романтиків, у т. зв. “світських піснях” барокової доби звучать мотиви долі, сирітства, щастя, любові. Зокрема, як приклад можна назвати такі тексти: “Пісня козака Плахти”, “Біда ж мені на чужині, бідній сиротині”, “Пастуше, пастуше”, пісні І. Пашковського, Я. Семержинського, О. Падальського і звісно ж пісню С. Климівського “Іхав козак за Дунай”.

Семена Климівського разом з іншими бароковими поетами О. Мишанич [7, 28] і Т. Бовсунівська [2, 15] брали за взірць задля унаочнення того, що саме давня література загалом і барокова зокрема справила неабиякий вплив на формування естетосфери ХІХ ст. У Щоголева є вірш, ліричним героєм якого виступає С. Климівський, – “На згадування Климівського” [15, 322]. Український романтик пише про Климівського як про героя-козака: “Попід небом ясним, / У краю степовім, / Наша няня, стара Україна, / На поругу чужим, / На надію своїм / Згодувала гулливого сина. / Він списа не скидав, / Білих рук не складав, / Як пускався орлом по Дунаю, – / І пісня козака, / Як вітри здалека / Розливалась од краю до краю” [15]. Називаючи козака-віршотворця лицарем, автор поезії дорікає кобзарям, що забувають згадати про цього героя поміж інших козацьких сміливців: “Нам про роки старі / День і ніч кобзарі / На бандурах своїх вигравають; / Та з Ничаєм, з Сомком, / З Кальнашем, з Павлюком / Одного козака не згадають” [15]. Поетові стає гірко при думці, що його сучасниками забуто легендарного козака, а з ним забуто й часточку колишньої слави України та її “буйної волі”, співцем якої він вважає саме Семена Климівського.

У “ремеслових поезіях” (термін М. Сумцова) Я. Щоголева бачимо, як він, по суті, намагається подати “світ розглянутий по частинах”, якомога повніше відобразити своє бачення навколишнього, як то було раніше в К. Саковича, Д. Братковського та інших барокових авторів. Доречним видається й зіставлення зазначеної групи його творів з текстами К. Зиновієва. М. Сумцов виокремлює групу поезій, яку означає як “побутові малюнки”. Понад те, учений прокладає місточок від віршів Щоголева до барокової епохи, а саме до Климентія Зиновієва: “Щоголів мав нахил до поезій промислових і подібних їм відповідно своєму епічному таланту. Він залюбки до них звертався і часом найбільш ретельно і старанно їх обробляв. З приводу цього він мав в українському письменстві попередника в постаті ченця Климентія на початку XVIII в.” [14, 149]. Поезії Щоголева, де йдеться про ремісників, містять багато професіоналізмів, наприклад, “Ткач”: верстак, основа, берди, цівки, човник, ляда; “Пряха”: мичка, веретенце, починок, нитки тощо.

Перекладний текст твору “Вечірній дзвін” (з Козлова) в інтерпретації поета набуває філософського звучання (О. Швачко ж уважає, що вірш “Вечір” становить переспів пісні ірландського поета Томаса Мура “The Bells of St. Petersburg” (“Those evening bells”)). Хоча окремі дослідники вважають тему віршів (оригіналу й перекладу) прозорою [див.: 13], однак можемо завважити в тексті “Вечірнього дзвону” низку філософських мотивів: швидкоплинності, марності людського буття, смерті тощо.

Покликаючись на думку О. Камінчук, О. Лапко пише, що прийом паралелізму пейзажу й роздуму в поезії Я. Щоголева, як і у творчості інших романтиків, слугує основою постановки філософських питань через зображення природи, а образи природи становлять елемент опозицій-антиномій, що оприявнюють романтичне світобачення. Проте слід зазначити, що антиномії були притаманні не тільки романтизму, а й бароковому стилю, як, зрештою, і використання поширених зіставлень природи і людського буття через паралелізми. Слобожанський письменник отець Онуфрій, славетний Григорій Сковорода, як і багато інших барокових письменників, будували свої тексти на поширеному паралелізмі швидкоплинності людського буття і процесів згасання природи. Про те, що творчість Г. Сковороди була знайомою Я. Щоголеву, свідчить хоча б той факт, що в листі до Білиловського, міркуючи про свою поезію та про її видання, на підтвердження власних думок письменник наводить цитату зі Сковороди “Всякому городу нрав и права; / Всяка иміє свій ум голова” [14, 246].

Природа в поезії Я. Щоголева “Після бурі” подана крізь паралель до людини. Природа після бурі розквітає, оживає, але людина після життєвих незгод не завжди буває щасливою: “Серце – не квітка, коли-що у йому / Знайдеться місце огневі святому! / Хай в його буря ударе відразу – / Й пробуй загоїти зроблену вразу! / Дай йому сонце і води сцілющі, – Все в йому холодно буде, як в пущі, / Сонце в те серце на мить не загляне, / Аж поки й битись воно перестане!” [14, 111]. Про швидкоплинність, минуність людського життя йдеться й у вірші “Марево”. Молодість зникає, як марево, залишаються тільки пісні: “На все бува своя пора, / І завжди так воно робилось, / Що те бере сира земля, / А те в нікчемність помінилось / Так і від нашої весни / Одні зісталися руїни, / То заповіт старовини – / Пісні чарівної родини...” [14, 115]. Мотив примарності людського життя звучить і в поезії “Осінь”: “Квітці хоч і осінь, / Так і літо є; / Людям же й без літа / Осінь настає” [14, 116].

У поезії “До бурсаків” автор змальовує ностальгійний образ старої бурси з тих часів, “як по всім країнам та була ти славна”. Аналізуючи цей текст, М. Зеров писав: “Якою ж зичливою, якою любивою була до молоді стара бурса, незважаючи на суворих префектів та березові віники” [4, 303]. У вірші “Батюшка” образ старосвітського батюшки, діда письменника, подається в контексті щирої служби Господу і старовини: “То була щирая старовина: / В злиднях багата і

в горі ясна!" [14, 150]. Чернець в однойменному вірші "Чернець" – аскет, що також віддано служить Богу своєю тяжкою працею багато років: "Огонь в очах твоїх потух, / Здалася в погляді знемога; / Ослабло тіло; але дух / Змагався в далечинь до Бога..." [14, 151].

Печаль за старовиною у вірші "Верцаadlo" поет передає за допомогою образу дзеркала. Старовинне дзеркало висить на стіні у старих хоробах, укрите пилом часу, забуте, як і весь будинок. Оповідач подає читачеві низку картин, які начебто зчитує з поверхні дзеркала. Під шаром пилу бачить спочатку віддзеркалення минулого "пишної родини" часів заселення веселих слобід, а потім картини підневільного життя селян і захоплення земель. "Світ простоти і покою – / Стародавній заповіт", – саме такою виступає старовина у творі "Старовина" [14, 145–146], а ідеалом для автора постає простота і щирість: "...Просто їли і пили, / і по простому ходили / і по простому жили" [14, 145]. Моралізаторська настанова змиритися, "терпіть та терпіть" подається у творі "Поле поорано" наприкінці вірша: "Нащо ж ми будем квилить та журитися / Мов у незнать-який час? / Треба терпіти та Богу молитися, – / Є ще й бідніші від нас" [14, 108]. М. Сумцов досить влучно писав, що "по соціальному напрямкові Щоголів ніколи не стояв вривень з віком і навіть не хотів стояти, бо навіть відносився до свого віку вороже. Людина глибоко консервативного складу, людина в соціальних межах 80-х років прямо таки архаїчна, він в думках і почуттях переносився в далеку українську старовину і почував себе добре тільки в чудовім царстві мрій" [14, 6–7].

При розгляді поезій Я. Щоголева стає очевидним, що більшість мотивів та образів його творів беруть початок з українського фольклору, вітчизняного та світового романтичного письменства. Великий вплив на поезію автора справила християнська традиція української літератури. Зокрема, у його текстах є й низка мотивів, споріднених із мотивами барокового письменства: швидкоплинності й марності дочасного людського життя, козацької вольниці тощо. Постать Я. Щоголева демонструє тяглість старої традиції в українській літературі, а творчість його потребує подальшого поглибленого вивчення в контексті романтичного письменства.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Білецький О.* До розуміння творчості Я. Щоголева // *Білецький О.* Збір. праць: У 5 т. – К.: Наукова думка, 1965. – Т. 2.
2. *Бовсунівська Т.* Історія української естетики першої половини XIX століття. – К., 2001.
3. *Волинський П.* Яків Іванович Щоголів // *Матеріали до вивчення історії укр. літ.*: У 5 т. – К.: Радянська школа, 1960. – Т. 3.
4. *Зеров М.* "Непривітаний співець" (Я. Щоголів) // *Зеров М.* Українське письменство XIX ст. Від Куліша до Винниченка: Лекції, нариси, статті. – Дрогобич: Видавнича фірма "Відродження", 2007.
5. *Каспрук А.* Яків Щоголів. Нарис життя і творчості. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958.
6. *Лапко О.* Релігійно-соціологічне осмислення буття людини в поезії Якова Щоголева // *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки.* Ч. 1. – 2009. – лютий – № 3 (166).
7. *Мишанич О.* Українська література XVIII ст. // *Українська література XVIII ст.: Поетичні твори. Драматичні твори. Прозові твори.* – К.: Наукова думка, 1983.
8. *Петров Н.* Очерки истории украинской литературы XIX столетия – К.: Тип. И. и А. Давиденко, 1884.
9. *Погрібний А.* Яків Щоголів: Нарис життя і творчості. – К.: Дніпро, 1986.
10. *Сумцов Н.* Щоголев Яков Иванович // *Энциклопедический словарь* / Изд. Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон. – СПб., 1904. – Т. 40.
11. *Українська поезія.* Середина XVII ст. / Упор. В.Крекотень, М. Сулима. – К.: Наукова думка, 1992.
12. *Хоткевич Г.* Яків Іванович Щоголів (Огляд його життя і діяльності) // *Хоткевич Г.* Твори: У 2 т. – К., 1966. – Т. 1.
13. *Швачко О.* Про деякі перекладацькі модифікації у поетичному просторі // *Вісник СумДУ.* – 2006. – № 3(87).
14. *Щоголів Я.* Твори. – Харків: Вид-во САГА, 2007.
15. *Щоголів Я.* На згадування Климівського // *Українські поети романтики: Поетичні твори.* – К.: Наукова думка, 1987.

Отримано 10.02.2010 р.

м. Бердянськ